

Förslag

1978/79:19

Fullmäktiges i riksbanken förslag till ändring av 8 § lagen (1934:437) för Sveriges riksbank i syfte att möjliggöra införande av en 500-kronorssedel

1979-03-01

Till riksdagen

1 Inledning

Riksbanken har såsom ansvarig för sedelförsörjningen i landet att uppmärksamma bl. a. uppkommande behov av att förändra serien gällande sedelvalörer. Denna skyldighet har på senare tid vid flera tillfällen understrukits av riksdagen (senast av finansutskottet i dess utlåtande 1977/78:2 sid. 3). Som ett led i denna verksamhet och i det fortgående rationaliseringsarbetet inom riksbanken utarbetades 1978 en intern promemoria inom riksbanken vari förslag framfördes att slopa 5-kronorssedeln och att införa en 500-kronorssedel.

Riksbankspromemorian har remissbehandlats. Tillfälle att avge yttrande häröver har sålunda beretts: Svenska Bankföreningen, Svenska Sparbanksföreningen, Sveriges Föreningsbankers Förbund, PKbanken, Postverket, Televerket, Myntverket, Sveriges Köpmannaförbund, Kooperativa Förbundet, NK-Åhléns AB, Systembolaget AB, Svenska Pressbyrån AB, Sveriges Kioskägares Riksförbund, Petroleumhandelns Riksförbund, Försäkringskassaförbundet, Svenska Bankmannaförbundet, Handelsanställdas Förbund, Posttjänstemännens Förening, Statsanställdas Förbund, Sektion III, De blindas förening, Leverantörsföreningen Kontor- och Datautrustning.

I denna skrivelse framlägges förslag grundade på riksbankspromemorian och vad vid remissbehandlingen framkommit. Skrivelsen innefattar därjämte ställningstagande till motionen 1978/79:238 av Nils Hjorth om införande av en 500-kronorssedel, m. m., vilken motion remitterats till fullmäktige för yttrande.

2 Riksbankspromemorian

2.1 Gällande bestämmelser och sedelomloppets utveckling

I 8 § riksbankslagen ges bestämmelser om riksbankens sedlar. Riksbanken skall, enligt vad där stadgas, utgiva sedlar å fem, tio, femtio, etthundra och ettusen kronor. När fullmäktige så prövar lämpligt får riksbanken därjämte utge sedlar å tiotusen kronor. Vidare föreskrives att om till följd av

utomordentliga omständigheter behovet av skiljemynt. Stegras, regeringen på begäran av riksbanksfullmäktige kan medge riksbanken att utge sedlar på en krona. Det tillägges emellertid att enkronassedlar skall så snart ske kan indragas ur den allmänna rörelsen.

Bestämmelserna om vilka sedelvalörer som skall finnas är i sina huvuddrag oförändrade ända sedan tillkomsten av 1897 års riksbankslag. I 5 § lagen (1897:27) för Sveriges riksbank stadgades sålunda att "riksbankens sedlar må lyda endast å fem, tio, femtio, etthundra och ettusen kronor". Genom lagen (1914:176) angående ändrad lydelse av 5-7 §§ i lagen för Sveriges riksbank den 12 maj 1897 infördes därefter den speciella möjligheten att vid skiljemynsbrist medge riksbanken att utge sedlar å en krona med skyldighet att så snart ske kan åter dra in desamma. Med detta tillägg överfördes regeln om sedelvalörerna oförändrad till 1934 års riksbankslag [8 § lagen (1934:437) för Sveriges riksbank]. Därefter har ingen annan ändring skett än att riksbanken 1938 fick möjlighet att, om fullmäktige så ansåg lämpligt, utge sedlar också å tiotusen kronor [lagen (1938:308) om ändring i vissa delar av lagen den 30 juni 1934 (nr 437) för Sveriges riksbank].

Under bestämmelsernas giltighetstid har den utelöpande sedelmängden mångdubblats, se tabell 1 (som liksom följande tabeller begränsats till efterkrigstiden).

Ultimo	Miljoner kronor (mkr)
1945	2 781
1950	3 512
1955	5 318
1960	6 559
1965	8 746
1970	11 318
1975	20 106
1977	24 419

Tabell 1: Den utelöpande sedelmängdens utveckling (mkr) under efterkrigstiden

Sedelomloppets ökning har skett genom att antalet utelöpande sedlar av samtliga valörer har ökat, se tabell 2. Den antalsmässigt största ökningen i absoluta tal sedan 1945 faller på 100-kronorssedeln och 10-kronorssedeln.

Av tabell 3 framgår hur den utelöpande sedelmängdens antalsmässiga fördelning på olika valörer förändrats under efterkrigstiden. Särskilt markant är 100-kronorssedelns stora och under senare år ökande andel. 10-kronorssedelns och 50-kronorssedelns andelar har därmed reducerats påtagligt.

Ultimo	Valör 10 000 1 000		100	50	10	5	Summa
1945	3	379	13 836	8 521	47 351	16 778	86 868
1950	3	456	18 872	9 997	53 408	19 838	102 574
1955	5	773	32 560	10 147	60 250	23 825	127 560
1960	8	1 042	41 636	9 741	63 990	27 256	143 673
1965	14	1 773	54 550	10 276	71 256	28 800	166 939
1970	17	2 697	68 937	11 262	80 413	37 203	200 529
1975	29	5 811	120 393	14 007	101 751	47 721	289 712
1977	40	7 673	141 989	14 187	111 511	53 722	330 122

Tabell 2: Den utelöpande sedelmängdens sammansättning, antal sedlar (1 000 st.)

Ultimo	Valör 10 000 1 000		100	50	10	5
1945	0,0	0,5	15,9	9,8	54,5	19,3
1950	0,0	0,5	18,4	9,7	52,1	19,3
1955	0,0	0,6	25,5	8,0	47,2	18,7
1960	0,0	0,7	29,0	6,8	44,5	19,0
1965	0,0	1,1	32,7	6,1	42,8	17,3
1970	0,0	1,3	34,4	5,6	40,1	18,6
1975	0,0	2,0	41,6	4,8	35,1	16,5
1977	0,0	2,3	43,0	4,6	33,8	16,3

Tabell 3: Den utelöpande sedelmängdens sammansättning, antal sedlar (%)

I promemorian påpekas att den reella värdegränsen mellan användningsområdet för sedlar och användningsområdet för mynt förskjutits till följd av att serien sedelvalörer förblivit oförändrad under så lång tid samtidigt som penningvärdet kraftigt förändrats. Under den tid penningvärdet systematiskt beskrivits med levnadskostnads- och konsumentprisindexserier, dvs. från 1914, har sålunda penningvärdet mätt med dessa indexserier sjunkit till 1/10 av sitt värde. Enligt promemorian ter det sig därför överraskande att inte långt tidigare initiativ tagits till att slopa 5-kronorssedeln och helt ersätta den med 5-kronorsmynt. Att så ej skett förklaras av ett flertal förhållanden. För det första konstateras att någon naturlig värdegräns mellan användningsområdena för sedlar resp. för mynt ej finns. Allmänheten har också i viss mån syntts benägen att med motvilja betrakta varje förändring av betalningsmönstren. Härtill har under senare år kommit mera speciella omständigheter som talat emot slopandet av 5-kronorssedeln. Det 5-kronorsmynt som gällde enligt äldre myntlagen kunde sålunda enligt promemorian med visst fog sägas vara alltför stort och otympligt (diameter 34 mm) för att bli enda betalningsmedel i 5-kronorsvalören. När åter detta mynt genom 1971 års myntkungörelse ersattes med ett mindre 5-kronorsmynt (diameter 28,5 mm), ansågs allmänt det nya myntet lätt förväxlingsbart med 1-kronasmyntet (diameter 25 mm). Så länge en sådan förväxlingsrisk mellan 5-kronors- och 1-kronasmynt kunnat anses föreligga, har – framhålles i promemorian – frågan

om slopande av 5-kronorssedeln ej ansetts böra aktualiseras. Därtill har kommit att myntverket i samband med dess omlokalisering och till följd av överefterfrågan på 1-kronasmynt svårligen skulle ha klarat av en ökad produktion av 5-kronorsmynt för att ersätta sedlarna i samma valör.

De mera tillfälliga förhållanden som talat emot en övergång till mynt i 5-kronorsvalören bedömes i promemorian ej längre bestå. Genom förordningen (1976:672) om prägel på femkronorsmynt har 5-kronorsmyntet givits en sådan från 1-kronasmyntet avvikande prägel, att det enligt promemorian ej längre föreligger någon egentlig förväxlingsrisk. Vidare framhålles att myntverket åter kommit i stabila produktionsförhållanden och överefterfrågan på 1-kronasmynt mättats. Då sålunda i och för sig praktiska förutsättningar för övergång till enbart mynt i 5-kronorsvalören bedömes föreliggande bör enligt promemorian ställning nu tas till huruvida 5-kronorssedeln bör slopas.

2.2 Allmänna synpunkter

Som framgått av tabell 1 och 2 ovan ökar den utelöpande sedelmängden snabbt. Även inströmningen av sedlar till riksbankens kontor för uppräknig och sortering ökar kontinuerligt, se tabell 4.

År

1965	357
1970	442
1975	548
1977	590

Tabell 4: Antal uppräknade och sorterade sedlar (miljoner st.) i riksbanken

Sedelräknings- och sorteringsarbetet inom riksbanken erfordrar allt större resursinsatser, såväl vad gäller personal som maskinell utrustning. Likväl tenderar balanserna av ouppräknade sedlar att öka. Även om de kontinuerligt ökande arbetsvolymerna på riksbankens sedelräkningsavdelningar kan bemästras, bedömes i promemorian som angeläget att göra vad som är möjligt dels för att förbättra arbetssituationen, dels för att hålla nere samhällets kostnader för det sedelvårdande arbete riksbanken har att utföra såsom ansvarig för betalningsmedelsförsörjningen i landet. Som exempel nämnes att en ökning av antalet till riksbanken inkommande sedlar för uppräknig och sortering med 2,5 milj. st. medför ett ökat resursbehov motsvarande en heltidstjänst för sedelvård m. m. i genomsnitt för samtliga sedelvalörer. Som jämförelse noteras att den genomsnittliga årliga ökningen under de senaste fem åren varit ca 20 milj. st. Under 1976 och 1977 har ökningen uppgått till mer än 30 milj. st. sedlar per år.

Såsom tänkbara reformer i angivet syfte anges att slopa 5-kronorssedeln och ersätta den med 5-kronorsmynt samt att eventuellt införa en 500-kronorssedel.

2.3 5-kronorssedeln

I promemorian framhålles att sedelhantering i riksbanken – räkning, sortering och lagring – är en kostnadskrävande arbetsprocedur och att det därför efter hand kommit att te sig allt mindre rimligt att så omständligt hantera en så låg valör som 5 kronor. Vid stark inströmning av sedlar har riksbanken också i viss utsträckning övergått till att blott räkna och därefter förstöra 5-kronorssedlarna. Att framställa och utge en så kvalificerad tryckprodukt som en sedel blott för att förstöra den så snart den återkommer till riksbanken ter sig emellertid ej heller ekonomiskt rationellt. Det ligger därför enligt promemorian nära till hands att i fråga om 5-kronorsvalören avstå från de fördelar i den dagliga omsättningen som utmärker sedlar för att i stället ta tillvara de vinstersom är förenade med mynt, nämligen möjlighet till hantering med enkla maskinella rutiner, lång omloppstid utanför banksystemet och lång användningstid över huvud taget. Allmänt konstateras att till följd av penningvärdeförändringen betalningsmedel i 5-kronorsvalören i dag uteslutande blivit en skiljeenhet, som man medför för att kunna skilja sig åt vid växlingstransaktioner och köp på ojämna belopp, och att betalningsmedel i så låga valörer traditionellt utgöres av mynt.

I promemorian redovisas de ekonomiska effekterna inom riksbanken av att ersätta 5-kronorssedeln med 5-kronorsmynt. En sådan reform jämföres med alternativet att behålla sedeln. Kalkylerna, som omfattat en period på 20 år, har utgått från en tillverkningskostnad om 45 öre/5-kronorsmynt och 5 öre/5-kronorssedel samt från antalet utelöpande sedlar och mynt vid utgången av 1977, nämligen 53 milj. st. 5-kronorssedlar och 26 milj. st. 5-kronorsmynt. Antalet utelöpande sedlar liksom mynt har i båda alternativen beräknats öka med 5 % per år. När, förutom produktionskostnaden, distributions- och hanteringskostnader inkl. sedelräkning i riksbanken inlägges i kalkylen, visar beräkningarna följande kostnader vid en kalkylränta på 0 % resp. 5 % (milj. kr.).

Alternativ	0 %	5 %	(mkr)
Behålla 5-kronorssedeln	139	84	
Slopa 5-kronorssedeln och ersätta den med 5-kronorsmynt	73	54	

Att slopa 5-kronorssedeln och ersätta den med 5-kronorsmynt skulle under en 20-årsperiod innebära kostnadsbesparingar på 66 mkr vid 0 % kalkylränta respektive 30 mkr vid 5 % kalkylränta. Skillnaderna i kostnader mellan de

båda alternativen består främst i dels lägre hanteringskostnader inklusive uppräknig och sortering av sedlar respektive mynt, dels lägre totala produktionskostnader. Trots att tillverkningskostnaden för ett 5-kronorsmynt är betydligt högre än motsvarande kostnad för sedeln är de totala kostnaderna över en längre tidsperiod lägre för myntet eftersom det inte slits lika snabbt som sedeln. En 5-kronorssedel har i genomsnitt en livslängd på ca ett år medan ett mynt kan förväntas vara gångbart som betalningsmedel i genomsnitt under minst 25 år.

Genom att dels göra nuvarande 5-kronorssedel något enklare, dels införa totalmakulering av samtliga till riksbanken inkommande 5-kronorssedlar skulle kostnaderna över en 20-årsperiod kunna sänkas med 22 mkr alternativt 13 mkr vid 0 % respektive 5 % kalkylränta. Alternativet att helt slopa 5-kronorssedeln och ersätta den med 5-kronorsmynt skulle ändå bli betydligt fördelaktigare från kostnadssynpunkt – 44 mkr alternativt 17 mkr vid 0 % respektive 5 % kalkylränta – jämfört med alternativet med en förenklad 5-kronorssedel.

I promemorian bedömes ett slopande av 5-kronorssedeln innebära att man accepterar att denna valör i dag, såsom framhållits, uteslutande är en skiljeenhet och därför bör finnas blott såsom mynt. Enligt promemorian finns ej heller någon påtaglig förväxlingsrisk mellan 5-kronors- och 1-kronasmynt längre. Övergång till uteslutande mynt i 5-kronorsvalören skulle däremot medföra vissa fördelar. Den ökade användningen av 5-kronorsmynt anses nämligen skapa förutsättningar för en bättre allmänservice i form av ökad automathandel. Användes 5-kronorsmynt i ökad utsträckning blir det sålunda möjligt att för denna valör använda myntautomater, vilka ställer sig väsentligt billigare än motsvarande sedelautomater. Även negativa reaktioner från allmänhetens sida kan dock enligt promemorian förväntas, föranledda av irritation över förändringar av betalningsmedlen och de dagliga rutinerna vid användande av dessa. I promemorian bedömes emellertid sådana eventuella negativa reaktioner komma att snabbt övervinnas. I detta avseende framhålles att motsvarande reform genomfördes i Danmark och Norge 1961 resp. 1964 utan minsta problem. 5-kronorsmynten är i dessa länder till fullo accepterade av allmänheten. Såväl Danmark som Norge har planer på att ytterligare reformera sedel- och myntväsendet genom att ersätta befintlig 10-kronorssedel med 10-kronorsmynt. Några mer varaktiga negativa reaktioner mot dylika reformer förutses varken i Danmark eller Norge.

I promemorian upplyses att penninginstituten haft en allmän negativ attityd till att slopa 5-kronorssedeln och därvid hänvisat till att övergång till enbart mynt i 5-kronorsvalören medför tyngre hantering i kassor och valv, erfordrar större valvsutrymmen för lagring samt medför ökade kostnaden för den interna distributionen. I promemorian ifrågasättes emellertid denna uppfattning. Det framhålles att visserligen mynt väger mera än sedlar och att under en övergångstid stora resurser behöver ianspråktagas för att sätta den

ökade kvantiteten mynt i omlopp. Men när dessa övergångssvårigheter väl är övervunna, bedömes bankernas och postverkets hantering med 5-kronorsmynten bli mindre än nuvarande hantering med 5-kronorssedeln. Eftersom mynt i motsats till sedlar ej behöver bytas ut i bank på grund av slitage m. m., förväntas nämligen mynten i större utsträckning bli kvar ute hos allmänheten och affärsvärlden utan att, såsom sedlarna, cirkulera mellan bankerna och allmänheten.

I promemorian redovisas att från myntverket i Eskilstuna inhämtats att verket är berett att omgående efter ett riksdagsbeslut påbörja en utökad produktion av 5-kronorsmynt för att efter drygt ett år efter beslut kunna påbörja 5-kronorsmyntets ersättande av 5-kronorssedeln. Myntverket har också framfört den åsikten att skulle statsmakterna inte fatta beslut om 5-kronorssedeln avskaffande bör det övervägas om inte 5-kronorsmyntet bör dragas ur den allmänna cirkulationen, eftersom de samhällsekonomiska vinsterna av 5-kronorsmyntet inte till fullo kan tillvaratas så länge 5-kronorssedeln finns kvar.

Det förda resonemanget sammanfattas i promemorian på följande sätt: "5-kronorsvalören har till följd av penningvärdeförändringen uteslutande blivit en skiljeenhet och bör därför förekomma endast såsom mynt. En sådan reform medför också betydande kostnadmässiga fördelar för det allmänna. 5-kronorssedeln bör därför slopas så snart en sådan reform kan praktiskt genomföras och ersättas med 5-kronorsmynt."

2.4 500-kronorssedel

I promemorian upptas även frågan om införande av en 500-kronorssedel. Det redovisas hur denna fråga under senare år vid upprepade tillfällen upptagits i riksdagen.

Då fullmäktige yttrade sig över motion i ämnet till 1971 års riksdag uttalade fullmäktige, "att det enligt fullmäktiges mening icke föreligger något verkligt behov av en sedel i 500-kronorsvalören, som motiverar de kostnader och det merarbete utgivandet av en dylik sedel skulle medföra". Finansutskottet anslöt sig i sitt av riksdagen godkända betänkande (FiU 1971:35) till fullmäktiges ståndpunkt och framhöll att man ej såg behov av en sedel i valören 500 kronor. Utskottet tillade att det borde ankomma på fullmäktige i riksbanken att följa utvecklingen på området.

Frågan återkom i motion till 1975 års riksmöte. Fullmäktige konstaterade då att skälen för en 500-kronorssedel fått större tyngd genom att omloppet av 100-kronorssedlar ökat. Fullmäktige framhöll emellertid att en utökning av sedelsortimentet skulle innebära en ökad belastning för sedelhanteringen såväl i riksbanken som inom penningväsendet i övrigt och att behovet av sedlar i högre valörer i viss mån komme att tillgodoses genom den mera lätthanterliga 1 000-kronorssedel som då var under framtagande. Med hänvisning härtill avstyrkte fullmäktige införandet av en sedel i 500-

kronorsvalören och tillade att det såsom tidigare borde överlämnas till riksbanken att följa utvecklingen och att om så befundes önskvärt ta erforderliga initiativ. Finansutskottet instämde i sitt av riksdagen godkända betänkande (FiU 1975/76:7) i fullmäktiges ståndpunkt och avstyrkte motionen.

Då frågan om en 500-kronorssedel återupptogs i motionen 1976/77:77 erinrade finansutskottet i sitt av riksdagen godkända betänkande (FiU 1977/78:2) om frågans tidigare behandling och framhöll att vissa skäl talade för införande av en sedel i valören 500 kronor men att häremot finge vägas de invändningar som framförts. Utskottet fann ej nödvändigt att frågan utreddes i särskild ordning utan att det borde ankomma på fullmäktige i riksbanken att noga följa utvecklingen i frågan och ta erforderliga initiativ.

I promemorian bedömes en utökning av sedelsortimentet med ytterligare en valör knappast vara motiverad på grund av den belastning en sådan utökning medför vid storhantering av sedlar. Om däremot 5-kronorssedeln avskaffas, anses en ny sedel i annan valör lättare kunna inrymmas i sedelserien. Fråga är därmed om man bör realisera det sedan länge i riksdagen framförda önskemålet om en 500-kronorssedel.

För införande av en 500-kronorssedel anses ur riksbankens synpunkt tala önskemålet att söka dämpa den snabba ökningen av antalet 100-kronorssedlar. Enbart hittills under 1970-talet har sålunda antalet utelöpande 100-kronorssedlar ökat från 68,9 milj. st. till 141,9 milj. st. Inflödet till riksbankens kontor av 100-kronorssedlar för uppräknings och sortering uppgick under 1977 till 346,9 milj. st. Det ökade inflödet av 100-kronorssedlar har därmed under 1970-talet motsvarat ett ökat personalbehov inom riksbanken på ca 40 nya heltidstjänster.

Införandet av en 500-kronorssedel anses, om sedeln accepteras av allmänheten, dämpa ökningen av användningen av 100-kronorssedlar. Därtill kommer att 500-kronorssedeln minskar användningen av 1 000-kronorssedlar, låt vara att effekten härav för riksbankens del blir skäligen ringa med hänsyn till det begränsade antalet 1 000-kronorssedlar i omlopp. I vilken utsträckning sedelomloppet skulle komma att uppbäras av 500-kronorssedlar i stället för 100-kronorssedlar och 1 000-kronorssedlar är enligt promemorian omöjligt att ha någon närmare uppfattning om. På grundval av erfarenheterna av 50-kronorssedeln antas dock som möjligt att en 500-kronorssedel ej skulle accepteras av allmänheten i någon större omfattning. Från det mera gissningsvisa antagandet, att införandet av en 500-kronorssedel skulle minska den årliga omloppsökningen för 100-kronorssedlarna från 10 % till 8 % och för 1 000-kronorssedlarna från 15 % till 12 %, har införandet av en 500-kronorssedel kostnadskalkylerats i promemorian.

Alternativ	0 ‰	5 ‰	(mkr)
Ingen 500-kronorssedel	453	352	
500-kronorssedel	421	329	

Ett införande av en 500-kronorssedel skulle för riksbanken innebära en kostnadsreduktion på ca 32 mkr alternativt 23 mkr vid en kalkylränta på 0 ‰ respektive 5 ‰ och en kalkylperiod på 10 år. Skulle en 500-kronorssedel få relativt stort användningsområde skulle kostnadsbesparingarna bli påtagligt större.

För värdetryckeriet i Tumba upplyses att inga extra investeringar i maskiner, byggnader etc. erfordras för att producera 500-kronorssedlar.

Effekten av införande av en 500-kronorssedel bedömes i promemorian som osäker. Med hänsyn till den icke oväsentliga kostnadsbesparing som en sådan reform dock skulle kunna innebära för riksbanken liksom till den allmänna positiva inställningen i näringslivet, anses dock riksbanken böra beredas möjlighet att om 5-kronorssedeln avskaffas införa en 500-kronorssedel.

3 Remissyttrandena

Förslaget att slopa 5-kronorssedeln varvid 5-kronorsmyntet skulle bli enda betalningsmedel i valören 5 kronor stöds av flertalet remissinstanser, bl. a. handelns organisationer, de stora varuhuskedjorna samt tre av fyra berörda personalorganisationer. Förslaget avvisas helt av Sparbanksföreningen, Föreningsbankernas Förbund och Handelsanställdas Förbud. Svenska Bankföreningen är mycket tveksam till den diskuterade reformen.

Förslaget att införa en 500-kronorssedel biträdes av en stor majoritet av remissinstanserna. Endast Köpmannaförbundet och Sveriges Kioskägares Riksförbund är något tveksamma till reformen men vill dock inte motsätta sig densamma. Inget remissorgan avvisar direkt förslaget.

I det följande redovisas mera ingående synpunkter från de remissinstanser som inkommit med yttrande.

3.1 Svenska Bankföreningen

Bankföreningen tillstyrker införandet av en 500-kronorssedel och anför att önskemålet om en sådan har accentuerats under senare tid i samband med att hanteringen av 100-kronorssedeln ökat. Nyttan av en 500-kronorssedel anses nu vara större än tidigare.

I riksbankens promemoria framhålls att mycket alltjämt talar för att en utökning av sedelsortimentet med ytterligare en valör knappast är motiverad på grund av den belastning en sådan utökning medför vid storhantering av sedlar. Om emellertid 5-kronorssedeln avskaffas kan en ny sedel i annan

valör, förslagsvis 500 kronor, lättare inrymmas i sedelserien. Med hänvisning härtill framhåller bankföreningen att föreningen inte vill motsätta sig slopandet av 5-kronorssedeln om detta är en förutsättning för att 500-kronorssedeln skall kunna införas. Om det emellertid inte skulle beslutas att en 500-kronorssedel skall införas anser bankföreningen att 5-kronorssedeln bör bibehållas med hänsyn till att sedeln ofta är smidigare att hantera än mynt.

Vid behandlingen av detta ärende inom bankföreningen har PK-banken deltagit.

3.2 Svenska Sparbanksföreningen

Sparbanksföreningen ställer sig avvisande till förslaget att i kostnadsbesparande syfte helt ersätta 5-kronorssedeln med ett 5-kronorsmynt. Mot förslaget talar enligt sparbanksföreningens uppfattning det svala intresse som från allmänhetens sida visats gentemot 5-kronorsmyntet. Föreningen framhåller att en utbredd uppfattning synes vara att en förväxlingsrisk – 5-kronorsmyntets nya prägling till trots – föreligger mellan 1-kronasmyntet och 5-kronorsmyntet. Intresset för att använda 5-kronorsmyntet i automathan delen anses också vara begränsat.

Enligt sparbanksföreningens uppfattning skulle dock införandet av en 500-kronorssedel medföra vissa fördelar. Dels skulle riskerna för felräkningar minska, delsskulle ett värdemässigt större belopp kunna hanteras utan ökade volymmässiga krav på värdeförvaringsutrymmen. Sparbanksföreningen framhåller vikten av att föreningen på ett tidigt stadium bereds tillfälle yttra sig över sedelns utförande – om beslut om införande fattas – med tanke på erforderlig teknisk utveckling av sparbankernas uttagsautomater så att de även skall kunna hantera 500-kronorssedlar.

3.3 Sveriges Föreningsbankers Förbund

Föreningsbankernas Förbund anser att det inom bankvärlden råder en allmän negativ attityd till att slopa 5-kronorssedeln med hänvisning till att övergång till enbart mynt i 5-kronorsvalören medför tyngre hantering i kassa och valv, erfordrar större valvsutrymmen för lagring samt medför ökade kostnader för den interna distributionen. Förbundet framhåller att någon undersökning om vilka kostnadshöjningar som skulle bli aktuella för bankerna och handeln om 5-kronorssedeln slopas inte har gjorts. Förbundet är dock för sin del övertygat om att bankernas och handelns kostnadshöjningar avsevärt skulle överstiga riksbankens kostnadsbesparingar.

Föreningsbankernas Förbund tillstyrker däremot ett införande av en 500-kronorssedel. Enligt förbundets uppfattning har detta förslag enbart positiva effekter för bankerna.

3.4 Postverket

Postverket anser att ett slopande av 5-kronorssedeln skulle medföra kostnadsökningar för verket. Någon fullständig kostnadsberäkning har postverket dock inte gjort men uppskattar fördyringen enbart på distributionssidan till nära en halv miljon kronor per år. Därtill kommer ökade kostnader för längre hanteringstider och större utrymmesbehov. Postverket framhåller emellertid att man är medveten om att flera skäl talar för ett slopande av 5-kronorssedeln, bl. a.

- att det till följd av penningvärdeförsämringen finns ett behov för automathandeln av ett mynt med högre valör än 1 krona,
- att det inte kan vara ett samhällsekonomiskt intresse att tillhandahålla såväl en 5-kronorssedel som ett 5-kronorsmynt,
- att så länge 5-kronorssedeln finnes kvar är det inte sannolikt att 5-kronorsmyntet slår igenom som ett allmänt förekommande betalningsmedel.

Mot bakgrund härav vill postverket inte motsätta sig att 5-kronorssedeln slopas om en sådan reform innebär vinster för samhället.

Postverket framhåller angående en eventuell 500-kronorssedel att den penningsvärdeförsämring som har skett under en längre tid och som har fört med sig en mycket kraftig ökning av antalet 100-kronorssedlar är ett starkt motiv för att införa en sedel i valören 500 kronor. Från såväl praktisk som ekonomisk synpunkt är det emellertid enligt postverkets uppfattning tveksamt om det är lämpligt att utöka sedelsortimentet med ytterligare en valör. Postverket delar således riksbankens uppfattning att frågan om införandet av en 500-kronorssedel måste bli beroende av om 5-kronorssedeln slopas eller inte. Verket anser också att en förutsättning för att införandet av en 500-kronorssedel skall ge önskad effekt är att sedeln ges ett sådant format att den kan bli populär bland allmänheten. Det är därför enligt postverkets uppfattning mycket som talar för att en 500-kronorssedel bör ges samma längd som 100-kronorssedlarna och samma bredd som 10-kronorssedlarna.

Sammanfattningsvis anför postverket, att om beslut fattas att 5-kronorssedeln skall slopas, är postverket positivt till att det i stället införs en 500-kronorssedel i behändigt format.

3.5 Televerket

Televerket anser att med tanke på den utveckling som redan nu kan förutses beträffande avgiftssättningen vid samtalsautomater finns det anledning att poängtera betydelsen av att ett 5-kronorsmynt finns på marknaden. Televerket förordar därför att 5-kronorssedeln avskaffas och ersättes med 5-kronorsmynt. När det gäller införandet av en 500-kronorssedel, berör en sådan ändring inte televerkets verksamhet direkt varför verket inte yttrar sig rörande förslaget i denna del.

3.6 Myntverket

Myntverket, som begränsat sitt yttrande till förslaget om slopande av 5-kronorssedeln, har för att utröna automathandelsbranschens nuvarande intresse av ett cirkulerande 5-kronorsmynt vänt sig till ett antal företag, informerat om riksbankens promemoria och bett om deras synpunkter på 5-kronorsmyntet. Företagen har lämnat samstämmiga uppgifter om behovet av mynt i valören 5 kronor i automathandeln. Huvudparten anser att myntets nuvarande utformning är bra och dess användning bör främjas främst genom att 5-kronorssedeln dras in. Flera företag anser också att det inom en nära framtid är aktuellt att införa ett 10-kronorsmynt.

Myntverket tror inte att 5-kronorsmyntet kommer att bli allmänt använt inom överskådlig tid om inte 5-kronorssedeln dras in. Dessutom anser man att den nuvarande mycket ringa efterfrågan på 5-kronorsmynt inte motiverar en fortsatt prägling. Om inte det nu liggande förslaget leder till ett beslut om att dra in 5-kronorssedeln avser myntverket att i stället hos regeringen föreslå en ändring av myntlagens så att 5-kronorsmyntet dras in och demonetariseras. Därigenom skulle man enligt myntverkets uppfattning skaffa sig friare händer när tiden blir mogen för en allmän översyn av vårt myntsystem.

Myntverket tillstyrker sammanfattningsvis förslaget att slopa 5-kronorssedeln och ersätta den med 5-kronorsmynt samt förordar att en sådan reform genomförs under en 2-årsperiod. Under en sådan period anser sig myntverket kunna prägla minst 60 milj. st. 5-kronorsmynt utan menlig inverkan på övrig myntproduktion. Antalet utelöpande 5-kronorssedlar uppgick till ca 55 milj. st. den 30 juni 1978.

3.7 Sveriges Köpmannaförbund

Köpmannaförbundet vill inte motsätta sig att 5-kronorssedeln slopas med hänvisning bl. a. till att det "nya" 5-kronorsmyntet torde ha större möjligheter att accepteras av konsumenterna än det "gamla". Butikernas myntåtergivare har också under senare år successivt anpassats till att hantera även 5-kronorsmynt. Förbundet framhåller dock att frågan om 5-kronorsmyntets utformning bör hållas aktuell för eventuell omprövning, om det visar sig att konsumenterna, trots förändringarna, ställer sig tveksamma till det "nya" 5-kronorsmyntet eller att förväxlingsrisker upptår.

Köpmannaförbundet framhåller vidare att vissa enheter inom detaljhandeln är positiva till införandet av en 500-kronorssedel. De företag som i första hand är tveksamma är de mindre och medelstora livsmedelskedjorna. Införandet av en 500-kronorssedel skulle medföra ett ökat behov av 100-kronorssedlar i kassorna, vilket skulle innebära större växelkassor och därmed åtföljande högre risk för rån. Å andra sidan har de senaste årens inflationstakt inneburit att behovet av en 500-kronorssedel har ökat även bland de mindre och medelstora butikerna. Mot bakgrund härav vill

köpmannaförbundet inte ställa sig direkt negativt till införande av en 500-kronorssedel.

3.8 Kooperativa förbundet

Kooperativa förbundet (KF) ansluter sig till riksbankens förslag att slopa 5-kronorssedeln och ersätta den med ett 5-kronorsmynt under förutsättning att myntet vad avser storlek och prägling inte kan förväxlas med 1-kronasmynt och att 5-kronorsmyntet kan användas i nu befintliga myntopererande automater och myntåtergivande apparater.

KF anser vidare att om 5-kronorssedeln avskaffas bör riksbanken ges möjlighet att införa en 500-kronorssedel under förutsättning att sedelns storlek och utformning avviker från övriga sedelvalörer.

3.9 NK-Åhléns AB

NK-Åhléns anser att erfarenheterna på kontinenten jämte föreliggande inflationsutveckling entydigt talar för att det vore naturligt att i ökad utsträckning låta allmänheten ta 5-kronorsmyntet i bruk. Koncernen anser att den bästa lösningen troligen skulle vara att man bearbetar marknaden i detta syfte och under en övergångsperiod om förslagsvis 3–5 år successivt reducerar nyproduktionen av 5-kronorssedlar för att i ett senare läge helt slopa sedeln.

NK-Åhléns hälsar förslaget att införa en 500-kronorssedel med tillfredsställelse eftersom det bl. a. skulle medföra kostnadsbesparingar för koncernen om det genomfördes.

3.10 Systembolaget

Systembolaget tillstyrker, efter att ha inhämtat den fackliga organisationens mening, riksbankens förslag att dels slopa 5-kronorssedeln, dels införa en 500-kronorssedel.

3.11 Försäkringskasseförbundet

Försäkringskasseförbundet tillstyrker förslaget att slopa 5-kronorssedeln trots att man är medveten om att många fortfarande är negativt inställda till 5-kronorsmyntet på grund av förväxlingsrisken med 1-kronasmyntet. Förbundet har dock bedömt att denna olägenhet i huvudsak är övergående och kommer att bortfalla i takt med ökad användning av 5-kronorsmyntet.

Försäkringskasseförbundet tillstyrker även förslaget att införa en 500-kronorssedel eftersom inga väsentliga nackdelar kan förutses med en sådan åtgärd.

3.12 Svenska Bankmannaförbundet

Bankmannaförbundet tillstyrker förslaget att slopa 5-kronorssedeln även om vissa farhågor finns att en sådan reform kan leda till tyngre och besvärligare hantering i kassorna, speciellt under den period under vilken utbytet sker. Förbundet tror emellertid inte att förslaget på sikt kommer att påverka bankernas mynthantering bl. a. mot bakgrund av att 5-kronorsmyntet troligtvis kommer att i högre grad användas i handelns automater.

Bankmannaförbundet anser vidare att införandet av en 500-kronorssedel skulle utöka bankautomaternas användningsområde vilket bedöms vara en fördel. Förbundet tillstyrker därför förslaget att införa en 500-kronorssedel.

3.13 Handelsanställdas Förbund

Handelsanställdas Förbund anför att den penninghanterande personalen inom handeln anser att förväxlingsrisken mellan 5-kronorsmyntet och 1-kronasmyntet fortfarande är påtaglig trots den nya präglingen av 5-kronorsmyntet. Kunderna tar också ogärna emot 5-kronorsmynt vid växelåtergivning. Berörd personal anser också att myntet är mer skrymmande än sedeln och att sammanräkningen av dagskassorna blir mera tidskrävande om 5-kronorssedeln slopas. Med hänvisning härtill anser förbundet att de negativa faktorerna överväger vid en jämförelse med de kostnadsbesparingar som kan göras och förordar att 5-kronorssedeln bör bibehållas.

Handelsanställdas Förbund anser vidare att man inte funnit att det finns vägande skäl som talar mot en utökning av sedelsortimentet och menar att en 500-kronorssedel bör införas samtidigt som 5-kronorssedeln bibehålles. Förbundet anser att mycket talar för att införa en 500-kronorssedel.

3.14 Posttjänstemännens Förening

Posttjänstemännens Förening ställer sig positiv till ett slopande av 5-kronorssedeln under förutsättning att förväxlingsrisken mellan 1-kronasmyntet och 5-kronorsmyntet elimineras. Föreningen är dessutom helt positiv till införandet av en 500-kronorssedel som förväntas kunna minska hanteringen av 100-kronorssedeln. Många kunder vill inte ta emot 1 000-kronorssedlar vilket ökat trycket på 100-kronorssedeln.

3.15 Statsanställdas Förbund

Statsanställdas Förbund tillstyrker förslaget att slopa 5-kronorssedeln eftersom den ekonomiska jämförelse som gjorts, även om den är begränsad till riksbankens kostnader, utgör en klar indikation om att 5-kronorssedeln nu

helt bör ersättas med mynt. Eftersom 5-kronorsmyntet i sitt senaste utförande skiljer sig mera påtagligt från 1-kronasmyntet anser förbundet att det nu inte finns någon anledning att motsätta sig övergång till 5-kronorsmynt. Förbundet understryker dock att de 5-kronorsmynt i utförande enligt 1971 års förordning som fortfarande finns i omlopp snarast bör dras ur den allmänna cirkulationen.

Beträffande införande av en 500-kronorssedel anser sig Statsanställdas Förbund inte från sina utgångspunkter ha anledning motsätta sig en sådan åtgärd.

3.16 Sveriges Kioskägares Riksförbund

Kioskägarnas Riksförbund anser att det för kioskhandelns vidkommande inte finns skäl att behålla 5-kronorssedeln med tanke på penningvärdets förändring under senare år. Förbundet anser också att då 5-kronorsmyntet nu givits en sådan från 1-kronasmyntet avvikande prägling kan det inte längre med fog göras gällande att förväxlingsrisk föreligger.

Enligt Kioskägarnas Riksförbund råder det en mycket stark tveksamhet inom kioskbranschen inför en eventuell 500-kronorsreform. Ett införande av denna sedelvalör ställer krav på större växlingskassor vilket medför negativa effekter vad gäller det brottsförebyggande arbetet inom branschen. Att 100-kronorssedeln ökar som betalningsmedel även inom kioskhandeln vill förbundet dock inte förneka. Kioskägarnas Riksförbund tror därför att 500-kronorssedeln kan fylla en uppgift i ett längre tidsperspektiv.

3.17 Övriga inkomna synpunkter på förslagen

Car-Park AB, Skandinavians största privata parkeringsbolag, stöder i ett brev till riksbanken oreserverat förslaget att slopa 5-kronorssedeln. En sådan åtgärd skulle, enligt företagets uppfattning, få till följd ett allmänt accepterat 5-kronorsmynt med en sådan omfattande cirkulation att det väsentligt skulle underlätta automathantering i samband med parkeringsdrift.

4. Förslag

Som framgår av den lämnade redogörelsen föreslås i den remitterade riksbankspromemorian att 5-kronorssedeln skall avskaffas och, under förutsättning att så sker, att en 500-kronorssedel skall införas. Förslaget att slopa 5-kronorssedeln biträdades i och för sig av en majoritet av remissinstanserna. Anmärkningsvärt är dock att just företrädarna för penningväsendet är negativa. Förslaget avvisas sålunda av Sparbanksföreningen och Föreningsbankernas Förbund liksom, i det närmaste, även av Svenska Bankföreningen. Förslaget att införa en 500-kronorssedel biträdades av en stor majoritet. Viss tveksamhet uttalas av Köpmannaförbundet och Sveriges Kioskägares Riks-

förbund men inget remissorgan avvisar direkt förslaget.

Sedan riksbankspromemorian upprättats, har frågan om avskaffande av 5-kronorssedeln och införande av en 500-kronorssedel också upptagits i riksdagen. I en vid innevarande riksdag väckt motion (1978/79:238) har sålunda Nils Hjorth framhållit, att "tiden torde nu vara mogen för en ny sedeltyp i valören 500 kronor" och att "likaså borde nu 5-kronorssedeln kunna slopas", samt hemställt att riksdagen måtte uttala sig i enlighet härmed. Motionen har ännu ej utskottsbehandlats.

Vidare kan nämnas att man i Danmark tagit ytterligare ett steg på den väg man beträtt genom indragning av 5-kronorssedeln och beslutat dra in även sina 10-kronorssedlar. I stället kommer att ges ut sedlar på 20 kronor.

Vid sedelfrågornas behandling i fullmäktige har delade meningar uttalats såvitt avser indragning av 5-kronorssedeln. En majoritet av fullmäktige anser att även om praktiska fördelar kan vara förenade med en indragning av denna sedel, dessa likväl ej kan få vara utslagsgivande. Med hänsyn härtill och då 5-kronorsmyntet bedömes alltför lätt kunna förväxlas med 1-kronasmyntet och därför möter motstånd bland allmänheten, anser majoriteten av fullmäktiges ledamöter att 5-kronorssedeln bör behållas.

En minoritet av fullmäktige har däremot anslutit sig till den i promemorian uttalade uppfattningen att eftersom 5-kronorsvalören blivit en skiljeenhet som nästan uteslutande används för växlingstransaktioner denna enhet, enligt principerna för betalningsmedelssystemet, bör utgöras av ett mynt. Minoriteten av fullmäktiges ledamöter önskar därför avskaffa 5-kronorssedeln. Majoritet föreligger alltså inom fullmäktige för att behålla 5-kronorssedeln.

Vad beträffar frågan om en 500-kronorssedel gjordes i promemorian införande härav beroende av att 5-kronorssedeln avskaffas. Ett huvudskäl för denna ståndpunkt var att införande av en ytterligare valör bedömdes alltför betungande i riksbankens sedelhantering. Förnyade diskussioner inom riksbanken, där frågan bl. a. behandlats vid sammanträde med direktörerna för riksbankens avdelningskontor, har emellertid givit vid handen att det merarbete som föranledes av en ytterligare sedelvalör bör utan större svårigheter kunna bemästras. Under förutsättning att en 500-kronorssedel verkligen kommer att accepteras av allmänheten, kommer införandet härav också att lätta trycket mot 100-kronorsvalören och därigenom totalt sett åstadkomma arbetslättnader såväl inom riksbanken som andra sedelhaltande institutioner. Huruvida denna förutsättning kommer att uppfyllas är dock omöjligt att ha någon närmare uppfattning om. En viss tvekan lär kunna vara befogad härvidlag. Vad vid remissutfallet framkommit ger dock anledning att tro att en 500-kronorssedel kommer att mottas positivt. Sannolikt är väl därför att en sådan sedel kommer att få en god spridning bland allmänheten. Med hänsyn till vad sålunda framhållits vill fullmäktige för sin del föreslå att en 500-kronorssedel införes.

Införande av en ny sedelvalör kräver lagändring. I och för sig lär

lämpligheten av att i lag bestämma sedelvalörerna kunna ifrågasättas. Sedelseriens sammansättning förefaller nämligen böra avgöras av en praktisk bedömning av hur denna bäst tjänar såväl allmänhetens som riksbankens och övriga penninginstituts intresse av en rationell betalningscirkulation. Därmed bör möjlighet finnas att smidigt anpassa sedelserien till ett förändrat penningvärde, förändrade betalningsvanor etc. utan att därför i riksbankslagen givna grundläggande bestämmelser för riksbankens verksamhet skall behöva ändras. Traditionellt har emellertid sedelvalörerna brukat anges i riksbankslagen och det kan te sig som ett alltför starkt brott mot denna tradition att helt slopa 8 § i lagen. Fullmäktige vill emellertid föreslå sådan teknisk ändring av stadgandet att detta visserligen alltså skall ålägga riksbanken att utge sedlar å vissa valörer men därutöver skall tillåta riksbanken att utge sedlar i andra valörer. En naturlig indelningsgrund kan därvid vara decimalsystemet, så att riksbanken ålägges utge sedlar på 10, 100, 1 000 och 10 000 kronor samt därutöver tillåtes utge sedlar på 5, 50 och 500 kronor. Utformad på sådant sätt skulle paragrafen ge riksbanken möjlighet både att ge ut en 500-kronorssedel och att åter dra in den, om den ej skulle accepteras av allmänheten och därmed ej leda till någon påtagligt minskad efterfrågan på 100-kronorssedlar. Det blir också möjligt att utan lagändring ompröva frågan om fortsatt utgivande av 5-kronorssedeln. Att fullmäktige med föreslagen lagändring får befogenhet att självständigt besluta även om indragning av 50-kronorssedeln, är ej heller onaturligt. Frågan är visserligen på intet sätt aktuell i dag. Denna sedel har emellertid aldrig accepterats av allmänheten i någon större utsträckning. Tänkbart är därför att det i en framtid kan bli aktuellt att överväga indragning av sedeln.

Fullmäktige vill ytterligare föreslå att bestämmelsen om rätt för fullmäktige att i speciella lägen utge 1-kronassedlar utgår. Att använda sedlar i 1-kronasvalören förefaller nämligen ej längre som ett praktiskt alternativ.

5 Hemställan

Med åberopande av det anförda får fullmäktige hemställa att riksdagen måtte antaga följande

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1934:437) för Sveriges riksbank**

Härigenom förskrivs att 8 § lagen (1934:437) för Sveriges riksbank skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*8 §¹

Riksbanken skall utgiva sedlar å fem, tio, femtio, ett hundra och ett tusen kronor samt må jämväl, där fullmäktige så pröva lämpligt, utgiva sedlar å tio tusen kronor. Därjämte må, om till följd av inträffade utomordentliga omständigheter behovet av skiljemynt sigrats, regeringen, där så prövas nödigt, efter framställning av fullmäktige i riksbanken, medgiva riksbanken att utgiva sedlar å en krona, skolande emellertid dylika sedlar, så snart ske kan, ur den allmänna rörelsen indragas.

Riksbanken skall utgiva sedlar å tio, etthundra, ett tusen och tio tusen kronor.

Riksbanken må, där fullmäktige så prövar lämpligt, utgiva sedlar å fem, femtio och fem hundra kronor.

Denna lag träder i kraft den

Stockholm som ovan

Å Fullmäktiges vägnar:

TORSTEN BENGTSON

/T. af Jochnick

¹Senaste lydelse 1938:308

